

Autor: Andrew Joyce

V minulých dnech a týdnech se objevila řada komentářů zabývajících se údajnými fašistickými či antisemitskými sklony ukrajinských nacionalistů zapojených do revolučních událostí. Nejnověji je Vladimir Putin označil za „fašisty“ a „antisemitské reakční síly“, kteří páchají „nejdivočejší násilnosti“. Komentátoři však zůstávají nejednotni v tom, jestli Putin skutečně věří, že je Ukrajina pokraji fašistického převratu, nebo jestli nejde o prosté ospravedlnění ruského vojenského zásahu na Krymu. Nicméně, nehledě na nejasnou podstatu nacionalistické koalice, se rozhodl Abraham Foxman – stále ještě pevně usazen v sídle Ligy proti pomluvám (Anti-Defamation League – ADL) a stále mrtvičně zsinálý při sebemenším náznaku nacionalismu mezi bílými Evropany – poukázat na stránkách liberálního deníku Huffington Post na „znepokojení ukrajinské židovské komunity“ a vyzval novou vládu, aby „vydala záruky“ ukrajinským Židům.

Foxman a řada zpravodajských agentur označují za zvlášť znepokojivé postoje některých skupin a jednotlivců ve volné koalici nacionalistů a zejména potom stranu Svoboda. Protože řada těchto jednotlivců a skupin (stejně jako jejich postoje k Židům, multikulturalismu a Západu) jsou pravděpodobně neznámé širšímu západnímu publiku, doufám, že tento článek poskytne historický přehled a analýzu některých trendů ukrajinského národního hnutí. Věřím, že tak přispějí k lepšímu pochopení událostí na Ukrajině z pohledu západního bílého nacionalismu (K pojmu „bělošský nacionalismus“ viz poznámka č. 1 v článku Grega Johnsona „O ukrajinské krizi“ – pozn. DP).

Ukrajinský nacionalismus musel vždy bojovat o své místo na slunci. Území Ukrajiny bylo terčem mnoha polských, tureckých, kozáckých a ruských tažení a invazí přinejmenším od 17. století a ve století 18. bylo rozděleno mezi Ruskou říši a Rakousko. Dokonce i v současnosti odborníci jako například Andreas Umland a Anton Šechovcov poznamenávají že „současná západní Ukrajina náleží více do střední než východní Evropy a v některých ohledech je podobnější baltským zemím než ostatním postsovětským republikám“. 1]

V průběhu druhé poloviny 18. století zažila ukrajinská (tehdy stále převážně rolnická) společnost několik výrazných vzplanutí mezinárodních konfliktů; nejčastěji měly podobu násilností zaměřených proti Polákům a Židům, které ukrajinský lid vnímal jako cizí, vykořisťovatelské elity. Až kolem poloviny 19. století, s postupující modernizací a industrializací, nachází ukrajinský nacionalismus svůj hlas prostřednictvím spisů intelektuálů, jako byli básník Taras Ševčenko (1814-1861) nebo politický teoretik Mychajlo Drahomanov (1841 – 1895). I v této rané fázi se centrum nacionalistického hnutí nacházelo na západě

Nacionalismus je touha po svobodě (ne kolaborace s Židy s cílem získat režimní posty)

Ukrajiny, v rakouské Haliči.

*Sjednocení Ukrajinci v boji proti
Rudé i Bílé armádě (propagační
pohlednice Ukrajinské brigády,
1920)*

Protože Ukrajina byla rozdělená, stáli Ukrajinci na obou stranách 1. světové války. Obyvatelé rakouské Haliče bojovali za Rakousko-Uhersko pod praporem Trojspolku (Centrálních mocností), zatímco ti žijící v oblastech pod ruskou správou se do celosvětového konfliktu zapojili v řadách Ruské imperiální armády a Trojdohody (Entente). Jak se válka chýlila ke konci, monarchie se rozpadaly, mezi nimi i rakouské a ruské impéria. Uprostřed chaosu rozpoutaného bolševickým převratem v roce 1917 se objevilo i hnutí za ukrajinské národní sebeurčení. Země se stala v letech 1917 – 1920 dějištěm takřka nepřetržitých bojů, vzniklo několik nezávislých ukrajinských států v rozličných částech Ukrajiny, s různou mírou loajality k bolševismu. Konec této chaotické periody nastal až v roce 1921 definitivním pohlcením většiny území Ukrajiny Sovětským svazem, zbývající části země připadly Polsku a Rumunsku.

Od samého počátku bolševického vpádu na Ukrajinu byl hrál v boji o kontrolu země zřetelnou úlohu etnický prvek. V časopise *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity* Marco Carynnyk se poukazuje na to, že v roce 1920 „měla Ukrajina možná nejpočetnější židovskou populaci na světě“. 2] Vliv Židů na Ukrajině, který byl do té doby omezen na monopolní postavení v mnoha živnostech, po vpádu Rudé armády, vedené v mnoha případech rusko-židovskými komisaři, nesmírně vzrostl. Historik Sergej Pavljučenkov ve svém článku v renomovaném časopise *Revolutionary Russia* tvrdí, že „jakákoliv vážně míněná analýza historie komunismu a zejména Říjnové revoluce se nevyhnutelně vznesse tzv. židovskou otázkou. 3] Pavljučenko také poukazuje na to, že jedním z prvotních činitelů ve vývoji explicitního etnického charakteru ukrajinského nacionalismu byl antibolševismus a „podíl zástupců židovské populace při ustanovení sovětské moci začátkem roku 1919 a jeho protiklad k drtivé většině původního domácího obyvatelstva . 4]

Fakticky však bylo komunistické hnutí na Ukrajině zcela ovládáno Židy. Podle Pavljučenkova byly na začátku roku 1919 „sověty a stranické orgány vytvořené (na západní Ukrajině) plně obsazeny Židy“. 5] Zpráva, sepsaná úředníkem potravinového oddělení Moskevského sovětu po návštěvě Ukrajiny začátkem roku 1919, podrobně líčí situaci: „Jelikož jsou si všichni dobře vědomi, že veškerá moc je v židovských rukou, antisemitismus mezi obyvatelstvem se stává ještě více silnějším. Člověk slyší mezi lidmi jen jedinou věc, a to že se „neskloní před židáckou mocí“ 6]

Podle autora zprávy ukrajinští a ruští Židé, pracujíc společně, nemilosrdně jednali jako „spekulanti v oblasti zásobování potravinami“ a dosáhli toho, že „všechny zbývající soukromé

trh je v jejich rukou“. Zpráva je zakončena poznámkou, že Židé „požívají výrazné ochrany úřadů a to jim umožňuje zastávat dominantní úlohu v zásobování, nákupu a distribucí zboží, zvyšování cen a obecně nad celým potravinovým trhem. A protože se otázka zásobování potravinami na Ukrajině stává den ode dne palčivější a ceny rychle rostou, je pochopitelné, že všechna nenávist v důsledku krize dopadá na hlavy nešťastných Židů“. 7]

V květnu 1919 vypukla v zemi vlna násilností namířených proti Židům. V podobném duchu, v jakém jsem psal o „pogromech“ devatenáctého století dříve, Pavljučenkov poznamenává, že historici se mají sklon zaměřovat na násilí samotné, namísto aby se pokusili o jeho zasazení do určitého kontextu nebo ho podrobili hlubší analýze – které by nevyhnutelně vynesly roli Židů na světlo. Podle Pavljučenka „je pravidlem...literatura zabývající se pogromy zpravidla pouze zaznamenává průběh, aniž by se pouštěla do zkoumání důvodů, proč k nim došlo“. 8]

Pavljučenkov, nezastrašen a nezatížen mainstreamovým pohledem na „antisemitské“ akce jako následek specifické iracionální kulturní „nákazy“, bádá v archívech sovětských cenzurních orgánů a analyzoval stovky dobových dopisů obyčejných Ukrajinců, vyjadřující nespokojenost se sovětskou vládou. Duch dopisů byl v naprosté většině stejný, v jednom z nich se uvádí: „Sovětská moc je pod palbou kritiky, protože jejími představiteli jsou většinou Židé“ a z dalšího zaznívá stížnost na to, že „ze všech se stali chudáci, kromě Židů; chodí líp oblečení než my a jí stokrát líp než my.“ 9]

S tím jak nepokoje a povstání proti židovskému bolševismu nabývaly na rychlosti a intenzitě, tisíce židovských komisařů prchaly do Moskvy všemi dostupnými prostředky. Odpověď Moskvy na krizi sestávala z návrhů zamýšlených na vylepšení postavení sovětské vlády, zejména prostřednictvím oslabení etnického prvku antibolševismu na Ukrajině. Toho mělo být dosaženo odstraněním Židů z vlivných komisařských postů a jejich nahrazení Rusy a také odvodem židovských komunistů do Rudé armády, „protože do té doby v Rudé armádě žádní židovští vojáci nebyli.“ 10]

Tyto návrhy byly vnímány jako velmi důležité, protože **Sovětské Rusko** se na konci roku 1919 připravovalo na **druhou invazi**, poté co bylo na jaře toho roku poraženo vojsko nacionalistů pod vedením **Symona Petljury**. Jako důkaz rozsahu židovského vlivu v Moskevském sovětu poslouží i fakt, že opatření na omezení zastoupení Židů „nebyly plně implementovány“ a Pavljučenkov byl schopen dohledat, že v seznamu vedoucích komisařů a vysokých sovětských úředníků, kteří měli vést druhou invazi na Ukrajinu (prosinec 1919 – leden 1920) „bylo 30 ze 47 lidí jasně židovské národnosti.“ 11]

Tento problém byl natolik přetrvávající, že byla Leninovi na varšavském sjezdu Komunistické strany v září 1920 osobně předána zpráva, která obsahovala stížnost že „obsazování stranických organizací a sovětů dělníky židovského původu“ vyvolává „extrémní nespokojenost“ mezi ukrajinským rolnictvem. 12] Do roku 1921 bylo samotné komunistické hnutí na Ukrajině rozděleno podél etnických linií, protože ukrajinští komunisté nebyli příliš nadšeni židovskou kontrolou bolševického hnutí. Podle Pavljučenkovova tvrzení toto vedlo k „ostrému boji na všech úrovních stranického a státního aparátu“, jak se Ukrajinci snažili vyrvat kontrolu z rukou židovských komisařů. 13]

Zatímco Židé a ukrajinští komunisté bojovali o moc, zbytky nacionalistických sil byly roztrženy do pultu skupin a poměrně neschopné činnosti. V polovině 20. let začaly tyto skupiny formovat volnou koalici, podnětem k těsnější spolupráci však byla až vražda Symona Petljura v Paříži v roce 1926.

Jeho vrahem byl Šolom Schwartzbard, ruský Žid a recidivista. Schwartzbard – na jehož počest je pojmenováno několik ulic v Izraeli – prohlašoval, že Petljura vedl „pogromy“ na Ukrajině, během nichž bylo zabito několik jeho příbuzných. Dva tehdy nově vzniklé ukrajinské nacionalistické časopisy, *Polnice* („Сурма“, Surma) a *Budování národa* („Розбудова нації“, Rozbudova nacii), pomohly Petljurovou obranou sjednotit hnutí a odsouzením faktu, že „všichni Izraelští“ přispěli na Schwartzbardovu obranu. Jak zaznělo v jednom z článků *Surmy* během procesu se Schwartzbardem: „Vyšlo najevo, že nikoli jen židovské krevní pouto, které přikazuje každému Židovi bránit spoluvěrce ... ale také židovská morálka nařizuje Židům užít veškerých dostupných prostředků k dosažení jejich cílů.“ 14]

Sholom Schwartzbard

Další článek v *Polnici* zdůraznil, že „židovské chování k ukrajinskému lidu zplodilo nenávist Ukrajinců vůči Židům“ dodávaje, že „namísto teatrálních gest a prolévání slz by se Židé a obránci a podporovatelé Schwartzbarda měli kát a uznat částečnou odpovědnost za pogromy.“ 15]

Podobné výzvy k objektivitě zůstaly samozřejmě nepovšimnuty, zatvrzelý Schwartzbard byl zproštěn viny a zůstává hrdinnou postavou Židů až dodnes.

Petljurova vražda vyburcovala aktivitu ukrajinských nacionalistů. Ke konci 20. let bylo zjevné, že čelí drtivé přesile a museli spojit své síly. V lednu 1929 se do té doby oddělené skupiny sjednotily do Organizace ukrajinských nacionalistů (Організація українських націоналістів, Orhanizacija ukrajinskich nacionalistiv – OUN), vedené plukovníkem Jevhenem Konovalem. Těžištěm činnosti OUN spočívalo na západní Ukrajině. OUN, která kromě šíření nacionalistické ideologie vedla boj i za užití násilí a terorismu, sama sebe popisovala jako „integrální nacionalistické hnutí, které si stanovilo za cíl vyhnání polských velkostatkářů a úředníků z východní Haliče a Volyně, spojení se s Ukrajinci v ostatních zemích a vytvoření nezávislého státu.“ 16]

Během příprav na první kongres OUN napsal Konovalec, že nová nacionalistická vláda by měla „uvádět v soulad kulturní vývoj s duchovní podstatou ukrajinského lidu a jeho historickými tradicemi a usilovat o vymýcení ďábelských následků cizího zotročení na poli

kulturním i v národní **psýché**. ... Nádavkem k řadě vnějších nepřátel má Ukrajina i nepřitele vnitřního ... Židovstvo a jeho negativní následky na naše osvobozené hnutí může být zlikvidováno jen organizovaným kolektivním úsilím.“ 17] Krátce po prvním kongresu napsal přední ideolog OUN, že bezpráví spáchané Židy na Ukrajině je tak rozsáhlé že ani „nebylo potřeba vyjmenovávat všechny křivdy, které Židé spáchali na Ukrajincích.“ 18]

Stránky Budování národa byly místem četných komentářů o roli Židů na sovětské Ukrajině (Ukrajinská sovětská socialistická republika). Jeden z nacionalistických novinářů, Makar Kušnir (Макар Олександрович Кушнір) napsal, že „diktatura proletariátu na sovětské Ukrajině vložila otěže moci do rukou ruské a židovské menšiny a znemožnila tak ukrajinské většině bránit své ekonomické a kulturní zájmy.“ 19] Na **ustavujícím (I. Velkém) kongresu OUN** pak Kušnir tvrdil, že „Rusové a Židé získali kontrolu nad hospodářstvím a široké vrstvy obyvatelstva považují vládu za cizáckou.“ 20]

Volodymyr Martynec, člen OUN – a na přelomu 20. a 30. let šéfredaktor jak Polnice, tak i Budování národa, uveřejnil v roce 1938 zvláštní přílohu na téma „Židovský problém na Ukrajině“, který byl později rozšiřován OUN jako samostatná publikace. Martynec v ní psal: „...naši Židé jsou z politického hlediska nepřátelský, ze společensko-ekonomického parazitický, z národního a kulturního nebezpečný, z morálního a ideologického rozkladný živel ... a z rasového hlediska nevhodní k míšení či asimilaci.“ 21]

Dmytro Doncov (Дмитро Іванович Донцов) – přestože nikdy nebyl členem OUN – byl mnohými ukrajinskými nacionalisty považován za „duchovního otce“ hnutí. Původně socialista, Doncov dospěl k závěru, že demokracie, humanismus i socialismus selhaly a jedinou odpovědí je „prudký obrat doprava.“ 22] (blíže Martyn Laryš: Ukrajinský pravicový extremismus – „Integrální nacionalismus Dmytra Doncova“, Rexter 01/2008 – pozn. DP) Po Petljurově vraždě Doncov napsal: „...musíme a budeme bojovat proti touze Židovstva hrát si na vládce Ukrajiny.“ 23]

Stepan Bandera

Rok 1939 byl z vícero důvodů významným milníkem v historii ukrajinského nacionalismu. Toho roku se konal **II. Velký kongres OUN** v Římě a do jejího čela byl namísto (zavražděného – pozn. překl.) Konovalce zvolen **Andrij Melnyk (Андрій Мельник)**, který obdržel titul „Vůdce“ (Вожд, Vožd'). Téhož roku byl v důsledku německé okupace západního Polska propuštěn z polského vězení mladý ukrajinský nacionalista **Stěpan Bandera (Степан Андрійович Бандера, Stjepan Andrijovič Bandera)**. Bandera odmítl uznat Melnykovovu autoritu a založil vlastní organizaci pod stejným jménem, která vešla ve známost jako OUN-B (OUN-Bandera, aby se odlišila od původní OUN-M, OUN-Melnyk). Mezi oběma skupinami (melnykovci versus banderovci) probíhal prudký a krvavý boj až do srpna 1940, kdy Bandera nabídl Melnykovovi příměří a slíbil ho uznat jako vůdce – pod jednou podmínkou, a to že Melnyk zakročí proti skutečnosti, kdy řada vedoucích činitelů OUN měla židovské manželky, někteří z nich byli dokonce podezřívání že jsou sami židovského původu. 24]

Banderova snaha se nesetkala s úspěchem. V dubnu 1941 uspořádala OUN-B kongres v Krakově, kde byl schválena rezoluce, že „Židé v SSSR představují nejoddanější část podporující vládnoucí bolševický režim a předvoj ruského imperialismu na Ukrajině. ... Organizace ukrajinských nacionalistů bojuje proti Židům jakožto podporovatelům ruského bolševického režimu.“ 25]

Unešení představou německé podpory po překvapivém útoku Německa na Sovětský svaz vyhlásili předáci OUN-B 30. června 1941 nezávislý ukrajinský stát (Акт відновлення Української Держави, Proclamation of Ukrainian Statehood, 1941). Na Němce to příliš velký dojem neudělalo a vesměs dál zastávali postoj přeměnit Ukrajince v otroky, a tak německá okupační správa začala zatýkat vedoucí činitele OUN a podnikat celková protipatřeními proti hnutí.

Ukrajínští nacionalisté čelili pronásledování a pokud byli chyceni i popravám jak ze strany Němců, tak i Sovětů. Třetí konference OUN-B se konala v srpnu 1943 na odlehlých pláních na severu Ternopilské oblasti. Hlavním tématem byla porážka Němců u Stalingradu. Aplikací pokřivené logiky dospělo 25 přítomných členů k závěru, že Velká Británie a USA brzy vyhlásí válku Sovětskému svazu, ať už po boku Německa, či bez něj. V dosti absurdním přesvědčení, že vlivní Židé ve Washingtonu a Londýně sehraji klíčovou roli při sestavování koalice proti SSSR, se vůdci OUN-B rozhodli usmířit zamýšlené spojence změnou své politiky vůči menšinám a zdůrazňováním „rovnoprávnosti všech občanů“. 26]

O dva měsíce později začali předáci OUN-Bandera sestavovat seznamy a popisy Ukrajinců, kteří se podíleli na protižidovských/protikomisařských represáliích. V roce 1944, kdy byla už západní Ukrajina pevně pod kontrolou Rudé armády, vydali místní vůdci OUN-B rozkaz, aby „nebyly prováděny žádné protižidovské akce.“ 27] Navzdory této nové „židomilské“ politice byla Banderova OUN tvrdě pronásledována sovětskými úřady. Velká část příslušníků OUN-B a její pozdější inkarnace – Ukrajinské povstalecké armády (Українська повстанська армія – УПА, Ukrajinska povstanska armija – UPA), byla donucena odejít do exilu. V sovětské Ukrajině byly veškeré pozdější pokusy o oživení pravicového myšlení, i na té nejnižší úrovni, tvrdě potlačovány policií a KGB. 28]

Ukrajinský nacionalismus prakticky v zemi neexistoval až do doby, než začala perestrojka. V roce 1990 se začaly objevovat první ultrapravicové skupiny. Toho roku vzniklo ve Lvově Ukrajinské národní shromáždění UNA-UNSO (blíže Martyn Laryš: Ukrajinský pravicový extremismus – „Ukrajinské národní shromáždění – Ukrajinská lidová sebeobrana“, Rexter 01/2008 – pozn. DP), které v následujícím roce organizovalo pochodňové pochody Lvovem. Přestože přitahovalo pozornost médií, svými potyčkami s levičáky, proruskými silami a policií, nedosáhlo UNS žádného většího volebního úspěchu. Další z nacionalistických skupin, které se zformovaly v 90. letech je Kongres ukrajinských nacionalistů (Конгрес українських націоналістів, Konhres ukrajinskych nacionalistiv – KUN). Díky zapojení několika bývalých exulantů – členů OUN, si toto uskupení mohlo činit, oproti jiným subjektům, oprávněnější nárok na odkaz Banderovy OUN. Narodil od Shromáždění dosáhl KUN jistého úspěchu v předčasných volbách v roce 1997 a jeho vůdkyně Jaroslava Stecko (Ярослава Стецько, manželka Jaroslava Stecky – pozn. DP) získala poslanecký mandát ukrajinském parlamentu.

KUN se později spojil s blokem Viktora Juščenka „Naše Ukrajina“, což mu zajistilo tři poslanecká křesla v letech 2002 a 2006, ale později se rozpadl a dalších voleb se nezúčastnil.

Třetí významnou nacionalistickou stranou 90. let byla Sociálně-národní strana Ukrajiny (Соціал-національна партія України, SNPU). Stranu tvořily podstatně mladší kádry než v případě KUN, navíc bez viditelných vazeb na OUN-B. Založili ji v roce 1991 Jaroslav Aduškov, Andrej Parubij a Oleg Ťahnybok (Олég Тягнибóк), který byl do roku 1994 předsedou Lvovského studentského bratrstva. Původně veteránské sdružení účastníků bojů v Afghánistánu, strana změnila image, zavedla černé uniformy a zformovala tzv. lidové oddíly pro protesty před parlamentem. V roce 2004 se SNPU znovu reformovala a změnila jméno na Všeukrajinské sdružení – Svoboda (Всеукраїнське об'єднання «Свобода»).

Je to právě Svoboda, na kterou připadá lví podíl současné mediální hysterie. Přestože se jí nepovedlo sjednotit konzervativní pravicové strany v roce 2005, už v roce 2009 vykazovala strana „zatím nevýznamný, ale setrvalý nárůst popularity.“ 29] Jak lze z historie ukrajinského nacionalismu dovodit, základnou strany je západní Ukrajina a většina jejich úspěchů má původ právě zde. Andreas Umland a Anton Šechovcov poukazují na vyšší míru etnocentrismu na západní Ukrajině a že „xenofobie je nejsilnější mezi ‚prozápádními‘ západními Ukrajinci a mladší generací obecně.“ 30] V článku ze září 2013 Umland a Šechovcov poukazují na oživení ukrajinské ekonomiky, která do země přitahuje netradiční, barevné přistěhovalce ze zemí jako Čína, Vietnam, Pákistán nebo Afghánistán a dodávají: „Není obtížné odhadnout, že rychle rostoucí Svoboda z této situace vytěží nejvíc.“ 31] Svoboda zastává silný koncept Ukrajiny – etnického národa a v posledních volbách získala 10% hlasů – dostatečně závažné provinění, aby Světový židovský kongres horoval u EU pro zákaz strany, společně s řeckým Zlatým úsvitem.

I přes Foxmanovo plačtivé naříkání o Svobodě a duchu Stěpana Bandery, je postavení Židů na Ukrajině velmi bezpečné – navzdory tomu, co může být považováno za pochopitelné důvody pro antisemitské nálady mezi Ukrajinci. Nádavkem k bohatým historickým souvislostem uvedeným v článku upozorňuje Betsy Gidwitz z Jerusalem Centre for Public Affairs na „disproporční zastoupení židovských oligarchů v ruské a ukrajinské ekonomice“, na to, že „někteří Židé a poloviční Židé hráli prominentní roli při krachu různých bank a následných ekonomických krizích koncem 90. let“ a že nejbohatší mužem země je Viktor Pinčuk, kterého „označuje řada Ukrajinců za loupeživého barona, který využil svých osobních známostí k ukořistění cenného státního majetku za hubičku během postsovětské privatizace, zatímco miliony spoluobčanů bojovaly takřka o holé přežití.“

V čase vzniku článku se na Ukrajině odehrává řada významných událostí: Andrej Parubij – jeden ze tří zakládajících členů Svobody, byl jmenován šéfem ukrajinské Rady národní bezpečnosti a obrany. Další člen Svobody kontroluje ministerstvo zemědělství (Igor Švajka). Nejpůsobivější je jmenování Oleksandra Syče místopředsedou vlády. Celkem je v ukrajinské vládě sedm členů, které lze považovat za rasově uvědomělé nacionalisty.

Myslím, že tento vývoj si zasluhuje hlubší porozumění a – pochopitelně – i naši podporu.

Poznámky:

- 1] A. Umland and A. Shekhovtsov, "Ultra-right Party Politics in Post-Soviet Ukraine and the Puzzle of the Electoral Marginalization of Ukrainian Ultranationalists in 1994-2009," *Russian Law and Politics*, Vol. 51, No.5, (2013), pp.33-58, (35).
- 2] M. Carynnyk, "Foes of our rebirth: Ukrainian Nationalist discussions about Jews, 1929-1947," *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 39:3, 315-352 (317).
- 3] S. Pavliuchenkov, "The Jewish question in the Russian revolution, or concerning the reasons for the Bolsheviks' defeat in the Ukraine in 1919," *Revolutionary Russia*, 10:2, 25-36, (25).
- 4] Ibid, s.26.
- 5] Ibid, s.28.
- 6] Ibid.
- 7] Ibid.
- 8] Ibid, s. 30
- 9] Ibid.
- 10] Ibid, s. 32
- 11] Ibid, s. 33-34
- 12] Ibid, s. 26
- 13] Ibid, s. 35
- 14] Carynnyk, "Foes of our rebirth...", s.317.
- 15] Ibid.
- 16] Ibid, s. 315
- 17] Ibid.
- 18] Ibid.
- 19] Ibid, s. 317
- 20] Ibid.
- 21] Ibid, s. 322
- 22] Ibid, s. 319
- 23] Ibid.
- 24] Ibid, s. 323
- 25] Ibid, s. 328
- 26] Ibid, s. 344
- 27] Ibid, s. 345
- 28] A. Umland and A. Shekhovtsov, "Ultra-right Party Politics in Post-Soviet Ukraine and the Puzzle of the Electoral Marginalization of Ukrainian Ultranationalists in 1994-2009," *Russian Law and Politics*, Vol. 51, No.5, (2013), pp.33-58, (38).
- 29] Ibid, s. 44
- 30] Ibid, s. 53
- 31] Ibid.

Článek Andrewa Joyce „Nationalists, Jews and the Ukrainian Crisis: Some Historical Perspective“ vyšel původně na stránkách The Occidental Observer.